LUND UNIVERSITY

AF:s Arkiv & Studentmuseum

Tersmeden, Fredrik

Published in:
Mellan liv och död : Arkiv och museer i Lund berättar

2002

Link to publication

Citation for published version (APA):
Tersmeden, F. (2002). AF:s Arkiv & Studentmuseum. I K. A. Blom, G. Fors, & C. Nelson (Red.), *Mellan liv och död : Arkiv och museer i Lund berättar* (s. 23-38). Lunds konsthall.

Total number of authors:
1

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

AF:s Arkiv och Studentmuseum

Av Fredrik Tersmeden

Samlingspresentation

En februaridag 1915 satt filosofie studeranden Ture Sjögren i ett av de läsrum på Akademiska Föreningen som kallades Ateneum eller Aten och läste tidningen "Ord och bild" då föreningens vaktmästare Nils Persson klev fram till honom med orden:

– Vill kandidaten komma med in på Sociala utskottet. Kandidaten är vald till vice förman och kandidat Dahl till förman, men han ligger hemma i Vrigstad och läser på sin examen, så det blir kandidaten troligen, som får stå för rusthållet.

Därpå fick Ture följa med vaktmästare Persson in på Sociala utskottets rum, blev försedd med en försvarlig knippa nycklar, förmanades att inte glömma ljuset på och inviterades att säga "du" till Persson. Därefter gick vaktmästaren och Ture satte sig vid utskottsrummets tjänsteskrivbord och började gå igenom innehållet i de olika lådorna.

Ture Sjögren – som för generationer av lundabor skulle bli känd som Tusse – var född 1892 och hade påbörjat sina universitetsstudier 1910. Ganska snart hade han kommit att höra till de studenter som lade betydligt mer tid på olika typer av föreningsengagemang än på själva studierna, och det var rimligen på dessa meriter han fem år senare valdes till vice förman för Sociala utskottet. Titeln låter kanske inte så märkvärdig men i den tidens Lund innebar den sannerligen inte kattlort. Sociala utskottet motsvarade ungefär alla de tretton utskott AF har i dag, vartill kom ett omfattande festarrangerande – allt från den traditionstyngda "Nordisk fest" till uppspelta kårbalunser – och förfogandet över stadens enda permanenta teaterscen. Den som basade över Sociala utskottet – vilket ju Tusse i praktiken fick göra redan som vice – var inte bara en centralfigur i studentlivet utan något av hela staden Lunds nöjeskung och teaterdirektör.

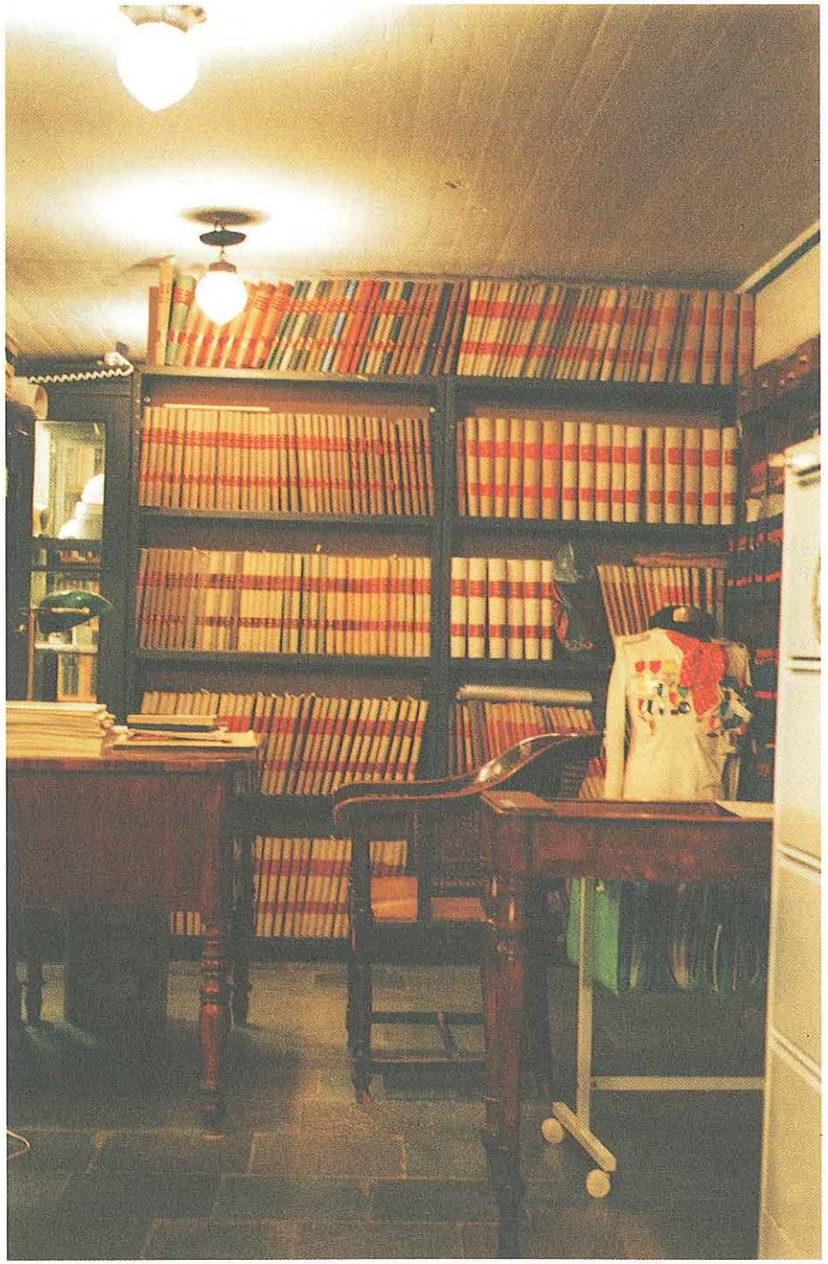

Foto: Maria Svenningsson

Tusse hade nu säkert kunnat gå till historien också om han bara uppfyllt de åligganden som vanligtvis förknippades med posten, men ödet ville annorlunda. När han satt där och drog i sina skrivbordslådor upptäckte han nämligen en där någon med bläck på lådkanten skrivit "Arkiv". Han letade vidare och hittade diverse äldre papper och en packe tidningar med notiser om saker som hänt på AF. Någon hade antagligen tänkt klippa ut de sistnämnda men aldrig kommit till skott. Det gjorde Tusse: redan nästa dag köpte han ett klippalbum, och trots gliringar från kamrater om att han väl mest tänkte sätta in notiser om sig själv fortsatte han målmedvetet sitt samlande. Och det inte bara av pressklipp utan av programblad, sånghäften, fotografier, böcker, protokoll och allt vad han kunde komma över.

Det härigenom uppkomna Sociala utskottets arkiv – i folkmun snart mer känt som "Tusses arkiv" – kom snabbt att svälla i omfång. Från den ursprungliga skrivbordslådan flyttade samlingarna via ett skåp och ett vindsutrymme i början av 1930-talet in i de specialbyggda källarlokaler som än i dag utgör hjärtat av AF:s Arkiv & Studentmuseum. Här regerade "urarkivarien" Tusse fram till sin död 1962 och här har påföljande generationer arkivarier fortsatt att förvalta hans arv, nämligen det som kanske alltjämt är världens enda studentlivshistoriska arkiv och museum. Påståendet om samlingens unicitet kan synas förmätet i beaktande av att världen är full av universitet, många av dem äldre än Lunds. Och visst finns det också åtskilliga universitetsmuseer jorden kring, men AF:s Arkiv är inte ett universitetsmuseum. Dess samlingar handlar inte om forskning och undervisning utan om det som studenter (och även i viss mån lärare) ägnat sig åt vid sidan av studierna – det man skulle kunna sammanfatta som "det roliga".

Som framgår av namnet är samlingarna i AF:s Arkiv & Studentmuseum av två slag. Dels utgörs de av traditionella arkivhandlingar: sådant som korrespondens, register, protokollsböcker och räkenskaper, effektivt men föga visuellt packade i arkivboxar och sorterade och förtecknade enligt en systematik i huvudsak byggd på det "allmänna arkivschemat" såsom det tillämpas av offentliga arkivmyndigheter. Å andra sidan har vi den museala delen med föremål spännande mellan allt från ett trastbo från ombyggnaden av AF.s Lilla sal 1911 till en modell av ett JAS-plan från Akademiska Officerssällskapet, från spexmedaljer och nationsordnar till en till rymdvarelse sminkad skyldocka från karnevalsfilmen 1998.

Handlingarna och föremålen kommer naturligt nog i stor utsträck-

ning från AF själv, och då även dess systerorganisationer som AF Bostäder, AF Affärs och liknande, men härutöver hyser vi – såsom depositioner – även material från nästan alla andra typer av studentorganisationer. Här finns således Lunds Studentkårs samlade handlingar – inkluderande stora underarkiv för Lundakarnevalen och tidningen Lundagård – liksom samtliga nationers handlingar från sent 1800- och 1900-tal (äldre material ligger av säkerhetsskäl i regel på UB:s handskriftsavdelning) och material från en lång rad enskilda studentföreningar – alltifrån Utrikespolitiska Föreningen och DUG till perifera samfund som "Sällskapet Sju Onda". Också ett mindre antal personarkiv finns i samlingarna. Den totala mängden arkivhandlingar torde uppgå till mellan 300 och 400 hyllmeter.

Utöver dessa proveniensordnade arkiv finns även en rad mer tematiskt ordnade specialarkiv, av vilka följande kan nämnas:

- Den ovannämnda pressklippsamlingen vilken i dag omfattar mer än 200 volymer och dag för dag täcker in studentlivsrelaterade artiklar i de skånska dagstidningarna.
- Fotosamlingen, sträckande sig från 1850-talet till dags dato och omfattande såväl situationsbilder och topografiska bilder som en stor mängd porträttfoton. Samlingen fylls regelbundet på inte minst genom att Arkivet successivt övertar Lundagårds bildarkiv.
- "Akademiskt högtidstryck" med tryckta tal, dikter och liknande från akademiska fester alltifrån universitets invigning 1668.
- En speciell avdelning med material från den studentskandianivistiska rörelsen, kronologiskt ordnad efter de olika studentmötena.
- Spexarkivet med manus, noter, rollbesättningslistor etc från i princip alla större och många mindre spex som spelats i Lund sedan slutet av 1800-talet.
- Ljud- och bildarkivet med band- och videoupptagningar från spex och studentaftnar samt videoöverföringar av karnevalsfilmer och dokumentärfilmer från studentvärlden samt skivor och kassetter inspelade av studentorkestrar.
- Musikaliesamlingen med handskrivna och tryckta noter från främst 1800- och tidigt 1900-tal.

Förutom arkiv- och museimaterial rymmer AF:s Arkiv även ett bibliotek. Till stor del är det en rest av det stora allmänna bibliotek AF tidigare

Foto: Maria Svenningsson

hade men sålde ut på 1970-talet. Till Arkivet har härav sparats dels en del rena bibliofila rariteter men framför allt litteratur med särskild anknytning till lund och lundensare: här finns Axel Wallengrens, Piratens och Tegnérs skrifter men också biografier, diktsamlingar av längesedan glömda skalder och märkliga nyckelromaner i lundamiljö. I det särskilda referensbiblioteket finns böcker om och utgivna av AF, nationer och andra studentorganisationer samt universitet. Likaså finns här fullständiga serier av Lundagård och andra studenttidningar liksom av universitetskatalogen sedan dess debut 1823.

Organisatoriskt utgör AF:s Arkiv ett utskott inom Akademiska Föreningen och leds som sådant av en förman, vilken väljs av AF:s överstyrelse för en mandatperiod om ett år i taget. I praktiken har arkivförmannaposten i regel dock haft rätt mångåriga innehavare och sedan Tusses död 1962 har endast sex personer innehaft posten. Tusses närmaste efterträdare var i regel något äldre personer – i vissa fall pensionärer – som arbetade ensamma, men med början under 1980-talet skedde både en föryngring och en breddning av utskottet. Under senare år har förmannen således i regel haft en krets av en fem-sex personer kring sig, i regel personer som hunnit studera ett antal år eller nyligen avslutat sina studier men ändå velat bibehålla ett AF-engagemang. Härigenom har det blivit möjligt med en bredare utåtriktad verksamhet i form av exempelvis guidade turer och samverkan med andra museer. Genom att alla utskottsaktiva även haft engagemang i andra delar av AF och studentvärlden sker också en successiv kunskapspåspädning automatiskt.

Ekonomiskt finansieras AF:s Arkivs verksamhet nästan helt av AF:s terminsavgifter, det vill säga av studenterna själva. Mindre ytterligare intäkter dras in genom försäljning av olika trycksaker, dels egna, dels andras sålda på kommission. Några externa bidrag från exempelvis universitet eller kommunen erhålles icke. Härav följer naturligt nog att arbetet i utskottet är i huvudsak ideellt (ehuru en viss symbolisk timpenning utbetalas till de aktiva) och att öppettiderna är begränsade.

Genom åren har AF:s Arkiv tagit emot och bistått en mycket omväxlande publik. Hit kommer allt från de som skall finna material till akademiska uppsatser – från A-nivå till doktorsavhandlingar – till de som skall söka efter någon äldre släkting som läst i Lund, från de studentlivsaktiva som behöver kolla upp något i ett gammalt protokoll till nyfikna amerikanska turister. Vilken anledning man har att komma ned spelar dock egentligen mindre roll, ty såsom ett utskott i Akademiska Föreningen ser

sig Arkivet trots allt inte bara som en renodlad kulturinstitution utan också som en social oas i studentlivet. Det går med andra ord alldeles utmärkt att komma ned under öppettid utan annat ärende än att slå sig ned i Kreditkassans gamla besöksfåtölj för att prata strunt en stund, trivas – och kanske skänka en tacksamhetens tanke till den där skickelsedigra februaridagen 1915 när Tusse valdes till vice förman!

Inskriven med Stagnelius

"Inskriven vid universitetet". Än i dag torde väl en och annan student använda sig av detta uttryck, åtminstone i litet formellare sammanhang. Så mycket till inskrivning äger ju dock inte rum nu för tiden, i vart fall inte som någon aktiv handling från studentens egen sida. Sedan man fått sitt antagningsbesked sätter man ett litet kryss på en svarstalong, postar den, infinner sig i sinom tid på sitt introduktionsmöte, ropas upp och bockas av – inte olikt på första dagen i grundskolan. Sker det någon form av formell inskrivning sköts den i så fall av någon anonym kanslist direkt in i ett datorsystem.

Förr i tiden var inskrivningen dock en mycket påtaglig händelse för den nyanlände studenten, ja rentav något av en ceremoni. Grundaren av AF:s Arkiv, Ture "Tusse" Sjögren, har i sina studentlivsminnen från 1910-talet skildrat sin egen inskrivning. Med två andra novitier fick han tåga upp till själva universitetsbyggnaden och inträda genom en imponerande hög dörr med skylten "kansli".

> *När vi tre gossar den ljusa septemberdagen 1910 steg in i lokalen, möttes vi av en graciöst kutryggig man, vars nyfiket spelande ögon granskade oss bokstavligen från topp till tå. Det var akademisekreteraren Otto Ernberg, känd av hela staden under smeknamnet Tuppen. Sina medmänniskors fotbeklädnad ägnade han stort intresse — det var hans lilla mani. Men han följde med ytterlig noggrannhet våra förehavanden, när vi skrev våra egna och våra fäders namn i matrikeln. Sedan visades vi in i ett rum innanför, där vi fick buga oss vackert för Rector Magnificus, som sa välkommen till oss. Det var botanikprofessorn Bengt Jönsson.*

Men det var inte bara vid universitetet unge Sjögren hade att skriva in sig. Nästa steg blev att skriva in sig i nation, och har universitetet därvid drastiskt ändrat och moderniserat sina rutiner så kan man konstatera att på nationerna har det på just denna punkt hänt föga sedan gångna århundraden. Här möts novitien i de flesta fall fortfarande av en uppslagen matrikel, stor, tung och vackert inbunden i skinnband. De stora omfången till trots fylls dessa matrikel i regel rätt fort numera. Ett decen-

nium eller två räcker ofta för att så många tusen studenter skall ha hunnit passera genom nationen att en ny volym får inskaffas och den gamla – förhoppningsvis – levereras till AF:s Arkiv.

På den tid då universitet bara hade några hundra studenter totalt kunde även en liten matrikel dock räcka länge, och det allra påtagligaste exemplet härpå utgörs av en liten, nött och till det yttre oansenlig volym från Kalmar nation. Det är dess matrikel för åren 1766 till 1962! Nära två seklers kalmariter har alltså här satt sina namn i en och samma bok – alltifrån den blivande kyrkoherden Jonas Bowallius (1737-1808) prydliga gåspennepiktur till Per-Gösta Holms (född 1942) kulspetsnotering 196 år senare. För honom och andra 1960-talsstudenter måste det rimligen ha varit en fascinerande upplevelse att dela matrikel med så många föregående generationer nationskamrater. Måhända passade de på att bläddra litet bakåt i boken och hitta det kanske mest berömda namnet i den? Det faktum att volymen numera, om man slår upp den på måfå, nästan av sig själv öppnar sig på år 1811 tyder på detta. Det är nämligen där man hittar namnet Eric Johan Stagnelius.

Ett närmare studium av uppgifterna under poetens namn ger en för eftervärlden fascinerande inblick i vad som i hans egen samtid bedömdes som hans viktigaste meriter. Torrt och sakligt beskrivs Stagnelius bana nämligen enligt följande: "Undergick Canzli-Examen i Upsala 1814, E.O. Canzlist i Eccles.-Expedit. 1815, Copist 1819, Canzlist 1822. Död d. 3 april 1823." Först därefter har någon – med en påtagligt annorlunda och antagligen betydligt nyare handstil – litet försynt inom parentes gjort tilläggsanmärkningen "Stor skald".

Ovanstående exempel ger dock inte bara en enstaka roande bild av hur en livsgärning bedömts olika vid skilda tidpunkter i historien. Rent generellt säger den nämligen också mycket om den fantastiska källa till personhistorisk forskning de samlade nationsmatriklarna och annat därtill knutet material utgör. Det är nämligen inte bara i Stagnelius fall man kan utläsa hela hans fortsatta karriär efter studierna. För alla de sju personer han delar uppslag med i matrikeln finns mer eller mindre utförliga sådana levnadsdata, i hela fyra fall sträckande sig ända fram till vederbörandes dödsår trots att dessa inträffat flera decennier senare än den tidigt avlidne Stagnelius. Mängden studenter var helt enkelt inte större än att man från en nations sida utan större problem kunde fortsätta att hålla reda på i princip alla sina forna medlemmar, och det gjorde man också – inte bara på Kalmar nation och inte bara under tidigt 1800-tal. En snabb titt i ett antal olika nationsmatriklar visar att denna typ av "uppföljning" förekommer – om än med mer och mer avtagande heltäckning – ett gott stycke in på 1900-talet.

Men om man nu vill spåra och hitta vad det står en gammal släkting eller dylikt som en gång läst i Lund men har svårt för att läsa gammal handstil och kanske inte ens vet vilken nation vederbörande tillhörde – vad gör man då? Lösningen finns i ett antal hjälpmedel. För ungefär hundra år sedan utarbetade den oerhört flitige stadsfogden och amatörpersonhistorikern Carl Sjöström tryckta sammanställningar över alla medlemmar i nästan samtliga nationer (och ytterligare ett par täcktes in av

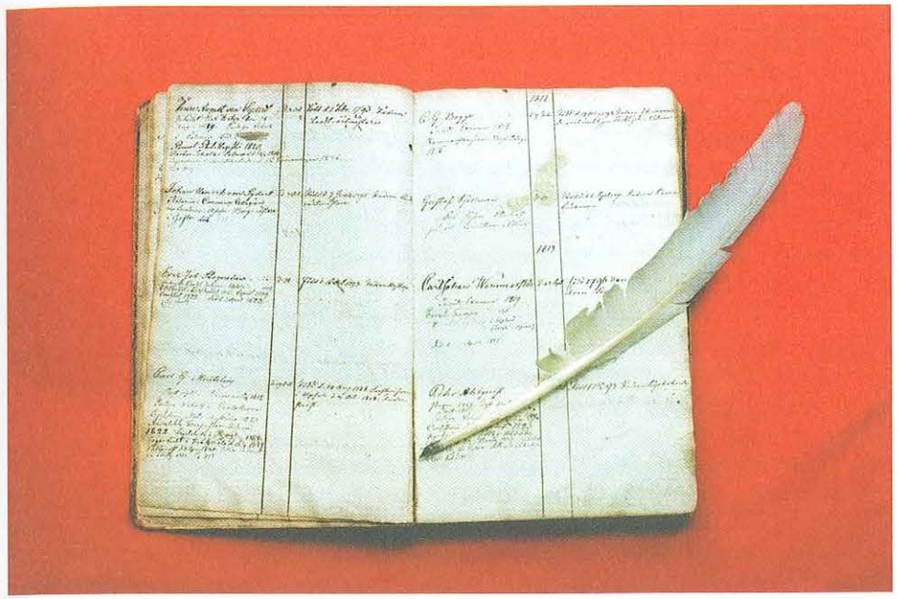

Foto: Maria Svenningsson

andra förmågor) där nationens egna matrikeluppgifter därtill kompletteras med fakta från kyrkböcker, herdaminnen, släktkalendrar och andra källor. Ett par decennier senare tog Gustaf Clemensson – då landsarkivarie i Göteborg men med ett förflutet som mycket aktiv lundastudent, bl a såsom AF:s edil – initiativet till att sammanställa ett generalregister till Sjöströms och de andras böcker. Detta maskinskrivna register finns bara uppkopierat i ett fåtal exemplar men ett av dem befinner sig lämpligt nog i AF:s Arkivs ägo, och härigenom är det i regel möjligt att inom loppet av några sekunder spåra i princip varje enskild lundastudent under perioden 1668-c:a 1900.

För de senaste 100 åren finns inte samma fenomenala basservice, men man finner ändå relativt lätt den man söker tack vara Arkivets kompletta serie av den sedan 1823 utkommande universitetskatalogen (sedermera "Studentkatalogen" och – i dag – "Telefonboken"), där särskilt de äldre årgångarna inte bara upplyser om studenternas ålder och adress utan också om huruvida de innehavt förtroendeposter i studentvärlden, erhållit stipendier och avlagt examen under föregående termin.

Så visst är det roligt att läsa om Stagnelius i Kalmars gamla matrikel, men om honom går det trots allt att läsa i vilket uppslagsverk som helst. Det verkligt fascinerande är däremot att veta att man kan läsa om alla de andra tiotusentals namnen i de samlade matriklar!

"Ack, måtte ej min dödskamp bliva alltför lång"

Lundaspexet Uarda, akt 1, scen II. Dramats skurk, den intrigante översteprästen Chil har av farao dömts "till mistning av ämbete och liv samt att vara medborgerligt förtroende förlustig". Etiopiska tjänare för in avrättningsmedlet: en dödsorm som biter Chil i "finalen". Översteprästen utbrister i ett anakronistiskt "Mon Dieu! La pièce est finie! Adieu, mon plaisir!" och börjar segna ner. Döden inträder dock ingalunda omedelbart och Chil hinner därför utbrista i en klämmig kuplett på den numera väl annars helt bortglömda melodin "Die Holzauktion":

Ack, måtte ej min dödskamp bliva alltför lång,
dock så pass lång, ja, så pass lång,
att jag kan hinna sjunga min svanesång,
min sva-a-a-a-ane-sång...

Sedan Chil slutligen nedsjunkit på den framställda båren slutar akt 1. När ridån går upp igen ligger den döde prästen på överbalsamatorn Pi-Amuns bord. Förutom att fylla och beströ den döde med allehanda kryddor skär balsamatorn ett snitt i hans bröst, varvid en tingest far upp och blir svävande över scenen. Balsamatorns amanuens Phib frågar förvånat "Vad var det?" och får svaret "Själen!"

Anledning att ovan beskriva just dessa två scener i just detta lundaspex är att de svarar mot två speciella föremål i AF:s Arkiv, nämligen originalrekvisita i form av

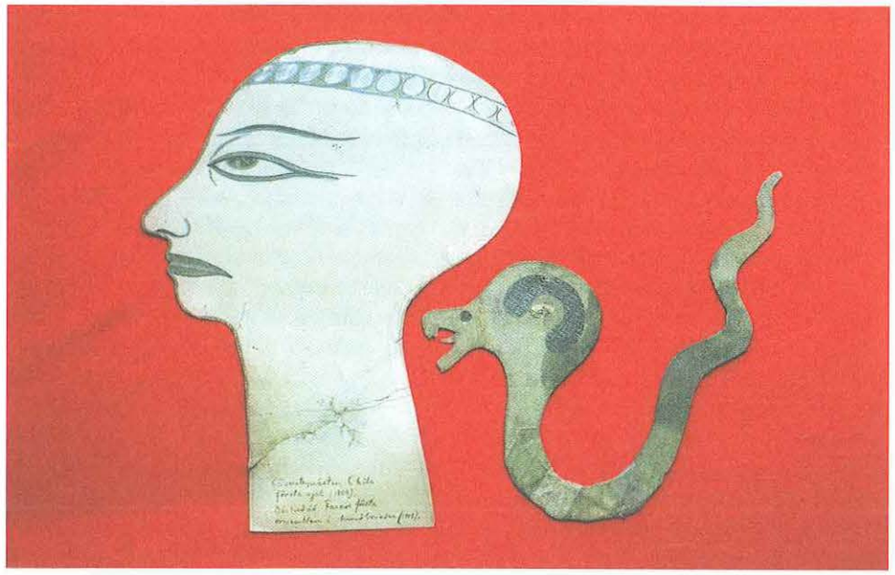

Foto: Maria Svenningsson

just en dödsorm respektive en själ. Föremålen är speciella av två anledningar. Den ena är att de är så tidiga. Enligt påskrift är ormen från premiåret 1908 (Uarda hade skrivits som ett enaktsspex till Karnevalen detta år och omarbetats till en helaftonsföreställning samma höst) och själen från påföljande år (då man tog Uarda på hennes första turné). Det andra skälet är just det faktum att de är rekvisita. Ty även om AF:s Arkiv kan stoltsera med en mycket omfattande samling av spexiana så består denna huvudsakligen av manus, partitur, fotografier, affischer och programblad. Rekvisita är däremot såpass sparsamt arkiverad att de få ting som finns snarast är undantagen som bekräftar regeln. Anledningarna härtill är flera, och en är ren utrymmesbrist; rekvisita är oftast betydligt mer skrymmande än papper. Ett annat skäl är säkert att spexensemblen själv behållit rekvisitan inför kommande återuppsättningar och fortsatt att använda den tills den varit kasseringsfärdig.

Men Chils dödsorm och själ har alltså på ett tidigt stadium arkiverats. Det kan förstås bero på att de båda föremålen trots allt är av mycket ringa format: tvådimensionella och inte mycket större än ett kartongark i A4 vardera. Men kanske har det också varit så att man tidigt insett att Uarda skulle komma att intaga en särställning i spexhistorien och därför sett till att bevara ett par av dess tidigaste artefakter till eftervärlden.

Uarda är nämligen mer än ett slitstarkt lundaspex. Det har med åren blivit en symbol för hela lundaspextraditionen. Den affisch konstnären Harald Sjövall ritade till Uarda 1915 (och vars original finns i AF:s Arkiv) är sedan länge emblem för Lundaspexarna som ensemble, och 1958 fick Uarda ge namn åt den särskilda akademi som Sten Broman instiftande till den lundensiska spexkonstens fromma och vars ledamöter kombinerar sina frackar med ankh-tecken och allehanda andra på det forntida Egypten anspelande insignier och föremål (ett av de påtagligaste av dessa skänktes till akademien vid dess 25-årsjubileum och spexets 75-årsdito 1983 i form av en tvättäkta egyptisk mumie – dock icke av en människa utan av en krokodilunge! Också denna återfinnes numera i Arkivet).

Alldeles utöver detta symbolvärde är dock Chils själ och dödsorm tacksamma att förevisa för publik då de kan kopplas till två klassiska spexanekdoter, om än båda från mer sentida uppsättningar än de båda föremålen själva. Den äldsta rör själen och härrör från 1927. Rollen som balsamatoramanuensen Phib skulle då kreeras av en ung Karl Ragnar Gierow, sedermera skald, Dramatenchef och en av de aderton. Unge Gierow hade härvid en enda replik: den ovannämnda "Vad var det?". Självfallet bar det sig icke bättre än att han i ren rampfeber vid själens uppflygande lyckades vrängde till det hela till "Va' de' va'?" (så långt är historien tämligen väl belagd; en betydligt mer apokryfisk fortsättning vill även göra gällande att en ung Sten Broman ur publiken skall ha replikerat "Va' de' va'? Jo, de' va' sista gången Karl Ragnar Gierow stod på en spexscen!"). Gierow kom långt senare på grundval av denna merit att föreslås till inval i just Uarda-akademien, men avfördes med motiveringen att han ju redan sutte i Svenska Akademien och att dubbel odödlighet skulle vara mer än någon kunde bära.

Vad gäller ormen ger denna anledning att berätta hurusom några spexare i slutet av 1950-talet beslöt att spela den dåvarande kreatören av Chils roll ett spratt. I stället för att som vanligt infinna sig till avrättningsscenen med en synnerligen död rekvisitaorm i tyg eller dylikt hade de lejt den excentriske docenten Enderlein, vid tiden ägare till ett privat terrarium (avdöda exempel härur kan för övrigt ännu beskådas på Zoologiska museet), vilken glatt äntrade scenen med en högst levande – om än förhoppningsvis tandlös – giftorm. Chil lär vid denna avrättning ha sett något blek ut och rentav glömt sin franskklingande dödsfras. Denna ormepisod kunde för övrigt repriseras i början av 1990-talet, då tack vare att AF:s dåvarande edil höll sig med en boa constrictor som husdjur!

Vid lundaspexets 100-årsjubileum 1986 beräknade man att Uarda hade spelats runt 220 gånger. Som spexet numera framförs regelmässigt vart femte år med runt fem föreställningar per speltillfälle vartill kommer turnéer och försålda genrep, kan man säkert i dagsläget räkna med minst 250 framföranden. För Chils del rör det sig dock om betydligt fler dödstillfällen. Hans klämmiga svanesång hör nämligen till de spexkupletter vilka mer eller mindre vanemässigt möts av publikens krav på repris – så kallad bissering. Mången Chil har således fått stiga upp från sin dödsbädd både en och två och tre gånger, så nog har det trots förhoppningen i sångtexten blivit en synnerligen lång dödskamp. Och vad värre är för Chil – men dess bättre före lundapubliken – så pågår den alltjämt!

"... när karnevalsreveljen går"

I AF:s Arkiv finns två vevgrammofoner. Den ena är en praktmöbel med stor rödlackerad tratt och tydlig anknytning till AF: den kommer ursprungligen från Studentgården i Skanör, donerad till AF på 1930-talet. Den andra grammofonen är en oansenlig och ganska illa medfaren svart resegrammofon. Den är införskaffad i modern tid och har i sig ingenting med AF eller studentvärlden att göra. I jämförelse med Skanörsgrammofonen har den dock en stor fördel: den fungerar.

Härigenom är det sedan några år möjligt att för Arkivets besökare erbjuda inte bara ett arkivs och museums vanliga tysta vittnesbörd i form av dokument och föremål, utan även ett par ljudexempel ur historien. Den skiva som oftast vilar på grammofontallriken är därvid "Prins Karneval regerar", utgiven som officiell karnevalsskiva 1934 och därvid den första sådana skivan i sitt slag. Texten till den käckt arrangerade one-stepen lyder:

Prins Karneval regerar
än en härlig maj i Lund.
Solsken och vår
dra fram i hans spår.

Stolt i yran
spannet styr han
och Esaias strängar lyran.
Prins Karneval regerar
än en solig maj i Lund.
Klang och gutår,
ty världen är vår,
när Karnevalsreveljen går.

"Prins Karneval" och dess B-sida, valsen "Karnevalsvår" finns vederbörligen förtecknade i Statens Ljud- och Bildarkivs databas "Svenska 78-varvare". Där upplyses att de båda melodierna spelades in i Stockholm den 30 april 1934 med Hanns Bingang som orkesterledare (vilket även står på etiketten) och Hilmer Borgeling som sångare (vilket inte står där). Vad som saknas är fullständiga upphovsmannauppgifter. Liksom på själva skivan angiver databasen endast kompositörerna – Gösta Olsson och Paul Player – men inte textförfattarna. Av nothäften och annat material ur AF:s samlingar kan man utläsa att dessa var Lars-Gösta Silvah ("Karnevalsvår") respektive blivande Lundagårdsredaktören, Tolkienöversättaren m m Åke Ohlmarks ("Prins Karneval"). Skivan gavs ut på Karnevalens eget märke men torde, av reklamtexten på konvolutet att döma, ha producerats av det ganska nystartade Sonorabolaget.

Sammantaget ger dessa uppgifter en ganska bra bild av två typiska skillnader mellan studentkarnevaler förr och nu. Den första gäller den korta framförhållningen i tid. I dag är karnevalen en snudd på konstant verksam organisation, och åtminstone det sista året före en stundande karneval är så fyllt av arbete och förberedande jippon att man nästan kan hinna bli trött på alltihop innan man nått de centrala majdagarna. Karnevalsskivan är i detta fall inget undantag. Vid den senaste karnevalen (2002) var sista datum att skicka in melodiförslag den 21 december året innan och det vinnande bidraget presenterades redan på Karneveljen den 9 mars, mer än ett kvartal före själva karnevalen. 1934 hade man vid denna tidpunkt inte ens slutgiltigt beslutat *att* man över huvud taget skulle ha någon karneval – det beslutet togs först den 31 mars. En månad senare kunde man alltså spela in skivan, och med tanke på att det bör ha tagit ytterligare minst någon vecka innan pressning och frakt klarats av kan denna tidigast ha börjat säljas några enstaka dagar före karnevalen den 12 maj (vid denna tid var karnevalen ännu en endagsföreteelse).

Än mer talande än den korta framförhållningen är dock själva omständigheterna kring inspelningen: denna till det yttre utpräglat lundensiska och studentikosa skiva spelades alltså in i Stockholm med högeligen professionella artister. Tyskfödde Hanns Bingang (1894-1950) hade ackompanjerat självaste Ernst Rolf och varit "husarrangör" för Jules Sylvain samt verkade från 1929 som inspelningschef för tre olika stora skivbolag: Husbondens röst, Odeon och Kristall. Totalt torde han gjort runt 300 grammofoninspelningar. Även en sådan produktivitet slås dock av vokalisten, "plattcharmören" Hilmer Borgeling (1904-69) som åren 1925-49 gjorde nära 700 skivsidor!

Foto: Maria Svenningsson

I våra dagar när karnevalsskivor i regel sjungs in av sina egna upphovsmän eller av någon duktig spexare kan 1934 års förfarande verka underligt. Varför gjorde studenterna inte inspelningen själva? Svaret är att studenter vid den här tiden faktiskt inte gjorde särskilt mycket själva alls, i vart fall inte praktiska ting. Under 1800- och tidigt 1900-tal utnyttjade man i stor utsträckning professionell arbetskraft vid spex, karnevaler och andra större festligheter. Studenterna själva kläckte idéer, skrev manus, agerade och regisserade samt – faktiskt – musicerade. Kostym och smink ordnades däremot av inhyrt teaterfolk och tyngre arbete som dekorbyten och liknande utfördes av AF:s fast anställde scenmästare med hantlangare, ofta i form av stadsbud. Detta kan vara värt att betänka i en tid då karneval och spex – trots att de vuxit oerhört både i storlek och teknik – till mer än 99% produceras av glada studentamatörer. Om det bara var gammal vana, lärdomshögfärd eller gravt bristande praktiskt handlag som gjorde att situationen var annorlunda förr kan man endast spekulera om.

Med detta sagt kan dock även konstateras att 1934 års karnevalsskiva i ett avseende är desto mer otypisk, och detta i att den kom så sent som just 1934. Lundastudenterna har nämligen genom historien – och inte minst i karnevalssammanhang – i regel visat sig mycket kvicka att ta till sig modern teknik. I 1904 års karnevalståg kunde lundaborna med förundran se hur den legendariske överliggaren Sam Ask anförde följet från en automobil. Det trehjuliga franska åkdonet hade hyrts in från en firma i Malmö och lär ha varit den första bilen på Lunds gator. En karneval senare, 1908, presenterade studenterna inte mindre än fem specialinspelade kortfilmer (två finns bevarade och kan beses på video i AF:s Arkiv), vilka utgör några av de allra första svenskproducerade spelfilmerna någonsin. Hoppar vi fram till 1990 lanserade Karnevalen ett eget dataspel för Macintosh, en dator som lanserats endast sex år tidigare och verkligen ännu inte hunnit bli allmän egendom.

Men 1934 års karnevalsskiva kan verkligen inte anses som något uppseendeväckande pionjärverk. Grammofonskivan som sådan hade patenterats redan 1887 och kommersiell tillverkning kommit i gång på allvar kring sekelskiftet 1900. De allra första svenska inspelningarna hade gjorts i Stockholm 1899 och även om det kom att dröja ytterligare ett antal år innan de första permanenta inspelningsstudiorna anlades i landet borde det inte ha varit omöjligt för lundastudenterna att, om de så önskat, ta sig till Berlin eller Köpenhamn (två städer där många skivor för den svenska marknaden producerades) och spela in en skiva. Sedan slutet av 1920-talet gjorde därtill svenska Columbia regelbundna inspelningar så nära som i Helsingborg (något som några spexare faktiskt utnyttjat till att redan 1927 spela in fyra kupletter ur spexet "Uarda").

Kanske bedömdes marknaden för grammofonskivor som för liten i karnevalssammanhang? Kanske var tillverkningen för dyr? Under alla omständigheter är den första karnevalsskivan inte bara ovanligt "senkommen"; den skulle därtill för lång tid bli ett engångsfenomen. 1954 spelade man i och för sig också in årets karnevalsmelodi, men detta skedde för "privat" bruk och i antagligen mycket liten upplaga

(det enda kända exemplaret har handskriven etikett) hos musikaffären Stöltens i Malmö. Först 1966 försökte man sig på att släppa en karnevalssingel kommersiellt och även denna blev en tillfällig företeelse. Först sedan 1982 har alla karnevalsmelodier spelats in på skiva för försäljning till karnevalister och allmänhet. Och i dag har skivindustrin i Stockholm intet med saken att skaffa "när karnevalsreveljen går".

Exakt namn:	Akademiska Föreningens Arkiv & Studentmuseum
Adress (post- & besöks-)	Sandgatan 2, 223 50 Lund
Telefon	046-38 49 52
Fax:	046-38 49 01
E-post:	arkivet@af.lu.se
Hemsida:	http://www.af.lu.se/af/arkivet/
Öppettider:	Tisdagar 16-20, onsdagar 17-19 under terminstid (d v s stängt juni-augusti)
Entré:	Fri
Kostnader för gruppvisn.	a) studentgrupper: vardagar gratis, helger 500 kr b) övriga grupper: 500 kr och uppåt beroende på dag och omfattning
Kontaktperson	Fredrik Tersmeden
Övrigt:	Ej handikappanpassade lokaler.